

TASVIRIY SAN'ATDA RANGLARNING INSON PSIXOLOGIYASIGA TA'SIRI VA ULARNING ESTETIK HAMDA KOGNITIV AHAMIYATI

Tohirova Munisa To'ra qizi

Guliston davlat pedagogika instituti,

Tasviriy san'at va muhandislik grafikasi

ta'lim yo'nalishi 1-kurs talabasi

Annotatsiya: ushbu maqolada tasviriy san'atda ranglarning o'rni hamda ularning inson psixologiyasiga ko'rsatadigan ta'siri ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Ranglarning emotsional, estetik va kognitiv xususiyatlari, ularning badiiy obraz yaratishdagi ahamiyati hamda ta'lim jarayonidagi o'rni yoritiladi. Shuningdek, ranglar orqali inson kayfiyati va idrokiga ta'sir etish mexanizmlari ochib beriladi va ularning zamonaviy san'at hamda pedagogik faoliyatdagi amaliy ahamiyati asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: rang, rang psixologiyasi, tasviriy san'at, estetik idrok, emotsional ta'sir, badiiy obraz, kompozitsiya.

Abstract: this article analyzes the role of color in fine arts and its impact on human psychology from a scientific and theoretical perspective. It explores the emotional, aesthetic, and cognitive characteristics of colors, their significance in creating artistic images, and their role in the educational process. In addition, the mechanisms through which colors influence human mood and perception are examined, and their practical importance in contemporary art and pedagogical activity is substantiated.

Keywords: color, color psychology, fine arts, aesthetic perception, emotional impact, artistic image, composition.

Аннотация: в данной статье рассматривается роль цвета в изобразительном искусстве и его влияние на психологию человека с научно-теоретической точки зрения. Анализируются эмоциональные, эстетические и когнитивные свойства цвета, его значение в создании художественного образа, а также роль в образовательном процессе. Кроме того, раскрываются механизмы воздействия цвета на настроение и восприятие человека, обосновывается его практическая значимость в современном искусстве и педагогической деятельности.

Ключевые слова: цвет, психология цвета, изобразительное искусство, эстетическое восприятие, эмоциональное воздействие, художественный образ, композиция.

Tasviriy san'at insoniyatning ko'p asrlik madaniy taraqqiyoti va tafakkur evolyutsiyasining ajralmas tarkibiy qismi bo'lib, unda rang fenomeni alohida estetik, semantik va psixologik yuklama kasb etadi. Rang nafaqat tashqi borliqni aks ettirish vositasi, balki insonning ichki kechinmalari, hissiy tajribasi va ruhiy holatini ifodalovchi universal vizual til sifatida namoyon bo'ladi. Shu bois rang tasviriy san'atda oddiy bezak unsuri emas, balki tomoshabinning idroki va emotsional reaksiyalariga bevosita ta'sir ko'rsatadigan murakkab kommunikativ tizim sifatida talqin etiladi.

Ranglarning inson psixologiyasiga ta'siri qadimdan falsafa, san'atshunoslik va psixologiya fanlari doirasida tadqiq etilib kelinmoqda. Ilmiy manbalarda ranglarning inson kayfiyati, emotsional holati hamda xulq-atvoriga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatishi asoslab berilgan. Xususan, iliq ranglar spektriga kiruvchi qizil, sariq va to'q sariq ranglar energiya, faollik va dinamikani ifodalasa, sovuq ranglar: ko'k, yashil va binafsha ranglar xotirjamlik, muvozanat va refleksivlik hissini yuzaga keltiradi [1]. Mazkur qonuniyatlar rassomlar tomonidan badiiy obraz yaratishda ongli ravishda qo'llanilib, asarning umumiy ruhiy ohangini belgilashda muhim vosita vazifasini bajaradi.

Zamonaviy ilmiy diskursda ranglar nazariyasi va psixologiyasi mustaqil fanlararo yo'nalish sifatida shakllangan bo'lib, u tasviriy san'at, dizayn, pedagogika va kognitiv psixologiya bilan uzviy aloqada rivojlanmoqda. Ranglarning semantik qatlamlari, ularning ramziy talqinlari hamda kompozitsion tuzilishdagi o'rni chuqur tahlil qilinmoqda. Bu jarayon o'quvchilarda estetik tafakkurni shakllantirish, vizual savodxonlikni oshirish va badiiy asarlarni tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi [2]. Globallashuv va raqamli texnologiyalar jadal rivojlanayotgan hozirgi davrda vizual axborotning hajmi va ta'sir kuchi keskin ortdi. Ayniqsa, raqamli media, reklama va kommunikatsiya tizimlarida rang inson e'tiborini jalb qilish, axborotni tezkor qabul qilishni ta'minlash hamda emotsional ta'sirni kuchaytirishda asosiy vositalardan biriga aylandi. Shu nuqtai nazardan ranglarning psixologik xususiyatlarini o'rganish nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Tasviriy san'at ta'limida ranglardan oqilona foydalanish o'quvchilarning ijodiy salohiyatini rivojlantirish, ularning estetik didini shakllantirish va atrof-muhitni badiiy idrok etish qobiliyatini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Rang orqali ifodalangan badiiy obrazlar o'quvchining tasavvur doirasini kengaytiradi, abstrakt fikrlashni rag'batlantiradi hamda individual ijodiy yondashuvni shakllantiradi [3]. Shu bilan birga, ranglarning psixologik ta'siri pedagogika, psixologiya va san'atshunoslik fanlari kesishgan nuqtada o'rganiladigan kompleks ilmiy muammo sifatida e'tirof etiladi.

Ranglarning psixologik ta'sir mexanizmlari marketing, interyer dizayni va arxitektura kabi amaliy sohalarda ham keng qo'llanilmoqda. Rang vositasida inson

e'tiborini boshqarish, muayyan kayfiyatni shakllantirish va hatto qaror qabul qilish jarayonlariga ta'sir etish imkoniyati ushbu fenomenning amaliy qiymatini yanada oshiradi. Shu jihatdan qaraganda, ranglar nafaqat estetik kategoriya, balki ijtimoiy-psixologik boshqaruv vositasi sifatida ham muhim ahamiyatga ega [4]. Tasviriy san'atda ranglarning funksional imkoniyatlari ularning kompozitsion, ekspressiv va semantik vazifalari orqali namoyon bo'ladi. Rang kontrasti, kolorit uyg'unligi, yorug'lik va soya munosabatlari orqali rassom tomoshabinning diqqatini muayyan nuqtaga yo'naltiradi, dramatik yoki lirik kayfiyat hosil qiladi hamda badiiy obrazning mazmuniy chuqurligini ochib beradi. Bu esa ranglarning tasviriy san'atdagi o'rni naqadar muhim ekanligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Shunday qilib, ranglar tasviriy san'atda ko'p qirrali funksiyaga ega bo'lib, ular orqali inson hissiyotlari boshqariladi, psixologik holat shakllantiriladi va borliqni idrok etish jarayoni muayyan yo'nalishga solinadi. Ranglarning ilmiy asosda o'rganilishi tasviriy san'at nazariyasi va amaliyotini yanada rivojlantirish, shuningdek, ularni ta'lim va boshqa ijtimoiy sohalarda samarali qo'llash imkonini beradi. Umuman olganda, ranglar psixologiyasini chuqur tadqiq etish orqali nafaqat badiiy asarlarning mazmun-mohiyatini teran anglash, balki inson ruhiy holatini ijobiy tomonga yo'naltirish imkoniyatlari ham kengayadi. Shu sababli mazkur yo'nalishdagi ilmiy izlanishlar kelgusida ham o'z dolzarbligini saqlab qoladi va yangi nazariy hamda amaliy natijalarga asos bo'lib xizmat qiladi.

Tasviriy san'atda ranglarning psixologik ta'sirini yanada chuqurroq anglash uchun ularning kognitiv qabul qilinishi va assotsiativ xususiyatlarini ham ilmiy jihatdan tahlil etish zarur. Inson ongida ranglar nafaqat fiziologik idrok mahsuli, balki ijtimoiy tajriba, madaniy kontekst va individual psixologik holat bilan uzviy bog'liq holda shakllanadi. Shu sababli bir xil rang turli shaxslar yoki madaniyat vakillari tomonidan turlicha talqin qilinishi mumkin. Masalan, ayrim jamiyatlarda oq rang poklik va begunohlik timsoli sifatida qabul qilinsa, boshqa hududlarda u motam va sokinlik ramzi sifatida talqin etiladi. Bu esa ranglarning semantik ko'lamini kengaytiradi va ularni tasviriy san'atda qo'llashda individual yondashuv zarurligini ko'rsatadi [5]. Ranglarning psixologik ta'siri neyropsixologik jarayonlar bilan ham bevosita bog'liq bo'lib, ular inson miyasi faoliyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, rang signallari ko'rish retseptorlari orqali miya markazlariga uzatilgach, emotsional va vegetativ tizimlarda muayyan reaksiyalarni yuzaga keltiradi. Natijada yurak urish tezligi, qon bosimi va umumiy psixofiziologik holat o'zgarishi mumkin. Shu bois ranglar inson ruhiyatiga bevosita va tezkor ta'sir etuvchi vosita sifatida psixologik boshqaruv mexanizmlarida ham qo'llaniladi [6]. Pedagogik nuqtai nazardan ranglardan samarali foydalanish o'quv jarayonining sifatini oshirishda muhim didaktik omil hisoblanadi. Ayniqsa, tasviriy san'at mashg'ulotlarida rang bilan ishlash o'quvchilarning ijodiy tafakkurini faollashtiradi, ularning mustaqil

qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi va badiiy obraz yaratish ko'nikmalarini mustahkamlaydi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlarda rang vositasida muammoli vaziyatlar yaratish, interfaol metodlardan foydalanish va vizual tafakkurni rivojlantirish muhim o'rin tutadi [7]. Shuningdek, talabalarni ijodiy-kreativ fikrlashga o'rgatishda ranglarning roli alohida e'tiborga loyiqdir. Rang kombinatsiyalarini tanlash, kontrast va uyg'unlikni aniqlash jarayonida talaba analitik va sintetik tafakkur operatsiyalarini amalga oshiradi. Bu esa uning umumiy intellektual rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu nuqtai nazardan rang bilan ishlash faqat amaliy ko'nikma emas, balki murakkab fikrlash jarayonini talab qiluvchi ijodiy faoliyat sifatida qaraladi [8]. Tasviriy san'at darslarida ranglardan foydalanish metodikasini takomillashtirish ham dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. O'qituvchi ranglarning psixologik xususiyatlarini chuqur bilgan holda o'quvchilarning individual xususiyatlarini inobatga olishi, ularning estetik ehtiyojlarini rivojlantirishga yo'naltirilgan mashg'ulotlar tashkil etishi zarur. Bu jarayonda milliy va jahon san'ati namunalari, mashhur rassomlar asarlaridan foydalanish samarali natija beradi, chunki ular orqali rangning badiiy va emotsional imkoniyatlari amaliy misollarda namoyon etiladi [9]. Bundan tashqari, ranglarning badiiy obraz yaratishdagi o'rni kompozitsion yechimlar bilan chambarchas bog'liqdir. Rang va shakl o'zaro uyg'unlashgan holda asarning umumiy g'oyaviy mazmunini ochib beradi. Rang orqali dramatism, ritm, dinamika yoki sokinlik ifodalanishi mumkin. Shu sababli rang tanlash jarayoni rassomning ijodiy strategiyasini belgilovchi muhim bosqichlardan biri hisoblanadi [10]. Zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda ranglarning shaxsni estetik va ma'naviy rivojlantirishdagi roli ham alohida ta'kidlanadi. Rang vositasida yaratilgan badiiy obrazlar insonda vatanparvarlik, go'zallikka intilish, estetik qadriyatlarni qadrlash kabi ijtimoiy ahamiyatga ega sifatlarni shakllantirishga xizmat qiladi. Bu esa ranglarning nafaqat individual, balki ijtimoiy-axloqiy ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi [11]. Shu bilan birga, zamonaviy ta'lim texnologiyalarida ranglardan foydalanish innovatsion yondashuvlar bilan boyitilmoqda. Raqamli platformalar, grafik dasturlar va virtual muhitlar orqali rang bilan ishlash imkoniyatlari kengayib, ta'lim jarayonining interaktivligi va samaradorligi ortmoqda [12]. Bu esa o'quvchilarning vizual tafakkurini rivojlantirish bilan birga, ularni zamonaviy kasbiy faoliyatga tayyorlashda ham muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, ranglarning tasviriy san'at va inson psixologiyasidagi o'rni ko'p qirrali va murakkab bo'lib, ularni turli fanlar kesishgan nuqtada o'rganish zarurati mavjud. Ranglar orqali nafaqat estetik obraz yaratiladi, balki insonning ichki dunyosiga ta'sir ko'rsatiladi, uning fikrlash jarayoni va hissiy holati muayyan yo'nalishga yo'naltiriladi. Shu sababli ranglar psixologiyasini chuqur o'rganish va uni amaliyotga joriy etish tasviriy san'atning rivoji hamda ta'lim sifatini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. R.Xudayberganov, “Rangshunoslik va kompozitsiya asoslari”, T.: 2009.
2. Zolimkhan, K. "Training Future Fine Arts Teachers In The Context Of Digitalization." American Journal of Social and Humanitarian Research 5.12 (2024): 528-537.
3. Jumaboyev, N. P. "Rangtasvir.“Ilm Ziyo Zakovat”, T.: 2023."
4. Odiljon, Inoyatov, and Haydarqulova Gulnoza. "TALABALARNI CHIZMACHILIK DARSLARIDA IJODIY–KREATIV FIKRLASHGA O‘RGATISH." Elita. uz-Elektron Ilmiy Jurnal 2.1 (2024): 355-358.
5. Faxriddinovich, Xamrayev Abubakir. "TASVIRIY SAN‘AT FANINING TA‘LIM JARAYONIDA SHAXSNI ESTETIK VA IJODIY RIVOJLANTIRISHDAGI PEDAGOGIK AHAMIYATI." TA‘LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI 2.4 (2025): 181-187.
6. Pardaboevich, Jumaboev Nabi. "ORGANIZING VISUAL ARTS LESSONS AND ENHANCING THEIR EFFECTIVENESS BASED ON MODERN PEDAGOGICAL REQUIREMENTS." CONFERENCE OF MODERN SCIENCE & PEDAGOGY. Vol. 1. No. 5. 2025.
7. Shoxista Y. TASVIRIY SAN‘AT MASHG‘ULOTLARIDA IJODIY FAOLIYATNI RIVOJLANTIRISH USULLARI. – Uz-Conferences, 2023.
8. Alimjanovna Y. S. The Important Significance of Introducing Students to Artists' Creations in Circle Classes (Ural Tansikbaev) //Emergent: Journal of Educational Discoveries and Lifelong Learning (EJEDL). – 2024. – T. 3. – №. 1. – C. 9-9.
9. Pardaboevich, Jumaboev Nabi. "Interpretation of the Problem of Educational use of Aesthetic Views of Eastern Thinkers in Pedagogical Research." Emergent: Journal of Educational Discoveries and Lifelong Learning (EJEDL) 3 (2024): 9-9.
10. Alimjanovna Y. S. OLIY TA‘LIM MASHG‘ULOTLARIDA TALABALARDA KOMPOZITSION TASVIRLAR ISHLASHGA O‘RGATISH YO‘LLARI //CONFERENCE OF MODERN SCIENCE & PEDAGOGY. – 2025. – T. 1. – №. 5. – C. 187-190.
11. Bolbekovich, Nusharov B. "The Role and Significance of Fine Art in Preparing Future Fine Art Teachers for Independent or Creative Activity." World Bulletin of Social Sciences, vol. 22, 28 May. 2023, pp. 235-239.
12. Yusupova S. A. Sh. A. Yusupova TASVIRIY SANAT TOGARAKLARINING USLUBIY. – 2023.